

ANTROPOSEN'E HOSGELDİNİZ

Slavoj Zizek

ENCORE
yayıncılık

ANTROPOSEN'E HOSGELDİNİZ

Slavoj Zizek

ENCORE

YAYINLARI

ANTROPOSEN'E HOŞGELDİNİZ

ANTROPOSEN'E HOŞGELDİNİZ

SLAVOJ ŹIŐEK

Çeviren: Mehmet Budak

ENCORE

“Tin Kemiktir”

Seri İçin Önsöz

Žižek’in felsefe, politika, film ve diğer popüler sanat üzerine ayrıntılı Lacancı analizleri ilk kitabı *İdeolojinin Yüce Nesnesi*’nde başlayarak tüm kitaplarına yayılır. Judith Butler “Slavoj için Lacan ve Hegel tartılmak adeta nefes almaktır” der. Özgün bir araç olarak gördüğü Lacancı psikanalizi kullanarak farklı alanlara müdahaleleri söylenenleri tekrar etmekten ya da eleştirmekten, hatta yeni bir Şeyler bile söylemekten öte farklı bir boyutla ilişkilendirir ve bu da bizi zaman zaman rahatsız eder. Zaman zaman ise söylediklerinin tam da kendi düşüncelerimiz olduğunu düşünür ve doğrudan birer Žižekçi olur çıkarız. İfte bu “tuzak” dünyada Žižek takipçilerinin sayısını durmaksızın artırsa da *Žižek!* adlı filmde kendisi “en büyük endişem önemsiz biri olmak değil kabul görmektir” der.

Žižek’in *Encore* için seçtiği felsefi/politik metinlerden oluşan “Tin Kemiktir” ve popüler kültür metinlerini kapsayan “Bilinmeyen Bilinenler” serisi işte bu farklı boyuta, kabul görmemiş inançlarımızın hatta toplumsal değerlerimizin temelini oluşturan ama yine de görmezlikten geldiğimiz, farkında olmadığımız alanlara odaklanıyor. Hegel’in “Tin Kemiktir” formülündeki kafatası kemiği Žižek’e göre öznedeki temsillenemez bir imkansızlığı, bir boflu işaret eder. Onun Donald Rumsfeld analizinde olduğu bildiğimizi bilmediklerimiz ek önermesi Rumsfeld’in Irak’ta yapılan işkenceleri bildiğini bilmemesine, yani Lacan’ın söylediği “kendini bilmeyen bilgi”ye ilişkindir:

“2003’te Rumsfeld biraz amatörce, bilinen ve bilinmeyen arasındaki ilişki hakkında felsefe yapmaya girişti: ‘Bilinen bilinenler vardır. Bunlar bildiğimizi bildiğimiz şeylerdir. Bilinen bilinmeyenler vardır. Yani, bazı şeyler vardır ki bilmediğimizi biliriz. Fakat bilinmeyen bilinmeyenler de vardır. Bunlar bazı Şeyler ki bilmediğimizi bilmeyiz.’ Onun eklemeyi unuttuğu önemli bir dördüncü tanım var: ‘bilinmeyen bilinenler’, bildiğimizi bilmediğimiz şeyler ki bu tam anlamıyla Freudcu bilinçdışıdır...”

“Antroposen’e Hoşgeldiniz” metninin farklı bir versiyonu Žižek’in 2010 yılında çıkan *Living in the End Times* (Verso, Londra 2010. Türkçesi: *Ahir Zamanlarda Yaşarken*, Metis, 2011) kitabının 4. bölümünde yayımlanmıştır.

Encore Yayınları

ANTROPOSEN'E HOŞGELDİNİZ

“Feci Ama Ciddi Değil!”

Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarında bir zaman, Alman ve Avusturya ordu karargahları arasında cereyan eden bir telgraflaşmaya dair (muhakkak ki, sonradan uydurulmuş) bir anektod nakledilir. Almanlar, "Bizim cephede durum ciddi, ancak feci değil," diye bir mesaj gönderir; Avusturyalılar da cevap verir: "Bizim cephede durum feci, ama ciddi değil." Çoğumuz, en azından gelişmiş ülkelerde yaşayanlar, içinde bulunduğumuz global felakete gittikçe bu gözle bakmıyor mu? Hepimiz, eli kulağındaki –ekolojik, toplumsal– yıkımın farkındayız, ama bu yıkımı ciddiye alamıyoruz, bir türlü. Psikanalizde bu tutuma fetişist yarılma denir: Gayet iyi biliyorum ki ... (ama inanmıyorum). Böylesi bir yarılma, gördüğümüz, işittiğimiz şeyi yok saymamıza neden olan ideolojinin maddi gücünün de açık bir göstergesidir.

Peki, böyle durum niçin ortaya çıkar? Bir kural olarak, söz konusu yarılma, şeyler bir sıfır noktasına yaklaştığında ortaya çıkar – Ed Ayres'in tanımı şöyle: "Kolektif deneyimimizin öylesine katıksızca dışında kalan bir şeyle karşılaşıyoruz ki, orta yerde tartışılmaz delilleri bile olsa, o şeyi görmüyoruz, artık. Bizim durumumuzda bu 'bir şey', bizi yaşatan Yeryüzü üzerindeki muazzam biyolojik ve fiziksel başkalaşmaların bombardımanıdır." Ayres, jeolojik ve biyolojik katmanda, asimptotik bir fonksiyonu takiben sıfır noktasına yaklaşan dört adet "ani voltaj yükselmesi" (ivmeli hareket) sıralıyor. Söz konusu sıfır noktasına ulaştığında nicel genişlemesi, kendi tükenme noktasına da ulaşacak ve bir başka niteliğe dönüşmek zorunda kalacak dört ivmeli hareket: nüfus artışı, kaynakların tüketilmesi, karbon gazlarının emisyonu, türlerin kitlesel olarak nesillerinin tükenmesi. Bu tehditle başa çıkabilmek için kolektif ideolojimiz, örtbas etme ve kendini kandırma mekanizmalarını seferber ediyor, hem de olup biteni iradi olarak ve dolaysızca yok sayma noktasına varıncaya dek: "Tehdit altındaki insan toplumlarının genel bir davranışsal örüntüsü de, başarısızlığa uğradıkça, krize daha bir odaklanmak yerine at gözlükleri takmaktır." Feci, ama ciddi değil...

Peki, sıklıkla, özellikle de bir felaket başgösterdikten hemen sonra, duyageldiğimiz kıyametçi sesler var – bunlar ne olacak? Buradaki temel paradoks, aşırıya kaçan kıyametçiliğin (şu dünyanın sonu yakın mantrası) bir savunma şekli, gerçek tehlikeyi ciddiye almaktansa onu karartmanın bir yolu olmasıdır. Bu nedenledir ki, bizi eli kulağındaki tehdit konusunda ikna etmeye çalışan bir çevreciye verilecek en iyi karşılık, umutsuz iddialarının gerçek hedefinin *kendi* inançsızlığı olduğunu söylemektir – öyleyse, ona "Boşuna kaygılanma, felaketin gelmesi zaten kaçınılmaz!" makamında bir cevap vermeliyiz. Felaket gerçekten de *geliyor* – olmaz dediğimiz şeyler her bir tarafta vuku buluyor. Bunu tespit etmenin yolu, *imkansızın normalizasyonu* mekanizmasına odaklanmaktır, ki bu da devlet güçlerinin ve sermayenin kutuplardaki buz tabakasının erimesi gibi ekolojik tehditlere karşı tutumunda açık seçik görülebilir. 27 Ocak 2008'de büyük medya, Boulder'daki (Colorado) Ulusal Kar ve Buz Data Merkezi'ndeki bilimcilere referansla, Kuzey Buz Denizi'nin tahmin edilenden çok daha hızlı eridiğini bildirdi: Kuzey Kutbu bu yılın Eylülünde tamamen buzdan arınmış olabilir. Yakın zamanlara kadar benzer haberlere verilen tepki, ağırlıkla, afet tedbirleri alınması için yapılan malum çağrılardan oluşurdu: Hayallere sığmayacak bir felaket yaklaşıyor, derhal bir şey yapmazsak bir daha hiç yapamayacağız... Ancak son zamanlarda, bizi global ısınmaya daha bir sıcak bakmaya davet eden sesler duymaya başladık. Bize,

kötümser tahminleri, daha dengeli bir bağlama yerleştirin, deniyor. Doğru; iklim değişikliği, kaynak rekabetini artıracak, sahil bölgelerini su altında bırakacak, arktik bölgelerdeki sürekli donu eriterek altyapıyı tahrip edecek, bölgenin hayvan türlerini ve yerli kültürlerini strese tabi tutacak, bunlara ek olarak etnik şiddet, sivil kargaşa ve yerel çetelerin hakimiyeti gibi sonuçlar yaratacak. Ancak şunu da akılda tutmak gerekiyor ki, iklim değişikliği, yeni bir kıtanın şimdiye dek gizli kalmış hazinelerini de açığa çıkaracak, kaynaklarını ulaşılır kılacak, topraklarını insan yerleşimine uygun hale getirecek. Çok değil bir yıl içinde, şilepler kestirme bir kuzey rotasından yararlanabilecek, böylelikle yakıt tüketimi ve karbon emisyonlarında düşüş olacak... Zaten büyük iş çevreleri ve devlet güçleri yeni iktisadi fırsatların peşinde koşmaya başladı bile. Tabii bu fırsatların konusu, sadece (ve hatta başlıca) bir “yeşil endüstri” kurmak değil, basit ve dolaysız bir biçimde, iklim değişikliğinin açığa çıkardığı tabiat parçalarının sömürülmesi. Daha dün kadar global ısınmanın yarattığı korkulara, bunlar eski Komünistlerin soyunduğu bir çeşit kıyametçi korku tellallığı, ya da en azından, yetersiz bulgulardan çıkarılmış prematüre sonuçlar diyerek burun kıvıran; bize, paniğe mahal yok, temelde her şey aynı kalacak diye güvenceler veren aynı politikacı ve idareciler, bugün birden bire, global ısınmaya basit bir olgu, “her şeyin aynı kalmasının” bir şekli muamelesi yapmaya başladı. Temmuz 2008’de CNN “Grönland’ın Yeşillenmesi” adlı bir haberi tekrar tekrar göstererek buzun erimesinin Grönlandlılar için yarattığı fırsatları göklere çıkarttı – daha şimdiden açıkta sebze yetiştirebiliyorlarmış, falan... Bu haberdeki utanmazlık, global bir felaketin minnacık bir yararına odaklanmasından ibaret değil; bunun üstüne tüy dikmek üzere haber, gündelik dilde “yeşil” kelimesinin taşıdığı ikili anlamdan (nebatat anlamında “yeşil” ve çevreci kaygılar anlamında “yeşil”) istifade ederek global ısınma nedeniyle Grönland topraklarında daha fazla sebze yetiştirilebiliyor olmasını ekolojik bilincin yükselmesiyle ilintilendirmektedir... Bu türden fenomenler, *Shock Doctrine* adlı eserinde global kapitalizmin, felaketleri (savaşlar, politik krizler, doğal afetler) “eski” sosyal kısıtlardan kurtulmak ve felaketin sildiği karatahtaya kendi yeni gündemini yazmak için istismar ettiğini söylerken, Naomi Klein’in ne kadar haklı olduğunu göstermiyor mu?¹ Kim bilir, belki de eli kulağındaki felaketler, kapitalizmin kuyusunu kazmak şöyle dursun, ona ivmelerin en büyüğünü kazandıracak.

Böylelikle, ufukta da yeni bir Soğuk Savaş’ın hatları belirmeye başlıyor – bu kez, bu savaş, sözün bildik anlamıyla, son derece soğuk koşullarda verilecek. 2 Ağustos 2007’de bir Rus ekibi, Kuzey Kutbu’ndaki buz tabakasının altına içinde bir Rus bayrağı taşıyan bir titanyum kapsül yerleştirdi. Rusların Arktik bölgeler üzerindeki işbu hak iddiasının altında yatan, ne bilimsel amaçlardır ve ne de politik ve propaganda amaçlı bir gövde gösterisi. Bu hareketin gerçek amacı, Arktik bölgelerdeki dev enerji hazinelerini Rus-ya’ya kazandırmaktır: bugünkü tahminlere göre, dünyanın el dokunulmamış petrol ve gaz rezervlerinin neredeyse bir çeyreği Arktik Okyanusu altında yatmaktadır. Rusya’nın hak iddiasına, muhtemelen, Arktik bölgelere sınırı olan şu dört ülke itiraz edecektir: ABD, Kanada, Norveç ve (Grönland üzerindeki egemenliği nedeniyle) Danimarka.

Bu tahminlerin doğruluğunu kestirmek mümkün gözükmeseyse de, bir şey kesin: Cereyan etmekte olan, sıradışı bir sosyal ve psikolojik değişimdir – imkansız mümkün hale

gelmektedir. Önceleri imkansız ancak gerçek olmayan bir olgu diye yaşantılanan (ne denli olası olduğunu bilsek de gerçekleşeceğine inanmadığımız ve böylelikle imkansız diye görmezden geldiğimiz ama yaklaşıma devam eden felaket ihtimali), şimdi, gerçek ancak artık imkansız olmayan bir nesne haline gelmiştir (felaket bir kere vuku buldu mu, “yeniden-normalize” edilecek, dünyadaki normal akışın parçası olarak, daima ve zaten mümkün bir nesne olarak algılanacaktır). Bu paradoksları mümkün kılan şey, bilgi ve inanç arasındaki açıklıktır: Ekolojik felaketin mümkün, ve hatta muhtemel, olduğunu *biliyoruz*; ancak gerçekten vuku bulacağına *inanmıyoruz*.

Peki bugün, gözlerimizin önünde cereyan eden şey işbu felaketin ta kendisi değil de ne? Bir on yıl önce, işkence ya da neo-Faşist partilerin Batı Avrupa hükümetlerinde boy göstermesi imkansız bir etik facia olarak, “gerçekten olamayacak” bir şey olarak akıllardan uzak tutulurdu; ama bir kere vuku bulduktan sonra derhal bunlara alıştık, onları aşikar olaylar olarak algılamaya başladık. Ya da 1992’den 1995’e dek süren meşum Saraybosna kuşatmasını hatırlayalım: Yarım milyon nüfuslu “normal” bir Avrupa şehrinin kuşatılması, açlığa mahkum edilmesi, düzenli olarak bombalanması, şehirde yaşayanların keskin nişancılarının açtığı ateşle terörize edilmesi, ...ve bütün bunların üç yıl sürmesi, 1992’den önce, muhakkak ki, hayal edilemeyecek şeyler olarak görülürdü. Ne de olsa, Batılı güçler için kuşatmayı kırmak ve şehre ulaşmak üzere küçük, güvenli bir koridor açmak son derecede kolay bir işti. Kuşatma başladığında, Saraybosna’da oturanlar bile, bunun kısa sürecek bir olay olduğunu düşünmüş, çocuklarını “bu rezalet sona erinceye dek, bir ya da iki haftalığına” güvenli bir yerlere göndermeye çalışmıştı. Ve sonra kuşatma, büyük bir hızla “normalize” edilmişti...

Bu kaymada yitip giden şey, felaketin gizlediği tüm beklenmedik tuzaklarla birlikte bizzat olup bitenin gerçek anlamıdır.

İçinde bulunduğumuz tatsız durumun paradokslarına bir örnek de, bizzat çeşitli ekolojik tehditlere karşı aldığımız önlemlerin kutuplardaki ısınmayı artırabileceğidir: Ozon deliği, Antarktika’nın iç bölgelerini global ısınmadan korumaktadır. Böylelikle, eğer ozon deliği onarılabilecek olursa Antarktika da Yeryüzü’nün geri kalanını etkisi altında bulunduran ısınma kervanına katılmış olacaktır... En azından bir noktadan eminiz: Son birkaç on yıl içinde postendüstriyel toplumlarda “entelektüel emek”in hakim rolünden söz etmek modaydı – ancak şimdilerde, maddiyat, yakın zamanda kıtlaşacak kaynaklar için verilen savaştan (besin, su, enerji, mineraller, ...) çevre kirliliğine kadar, tüm tutumlarıyla ve öç alırcasına otoritesini yeniden tesis etmektedir.

Öyleyse, global ısınmanın yarattığı tüm olanaklardan şüphesiz ki istifade etmemiz gerekmele birlikte, dev bir sosyal ve doğal felaketle karşı karşıya olduğumuzu, ve söz konusu fırsatların, tüm gücümüzle savaşmak zorunda olduğumuz bu felaketin yan ürünleri olduğunu, asla unutmamalıyız. Bu durumda, daha “dengeli bir bakış”ı tercih edersek, Hitler’e daha “dengeli bir bakış” talep edenler gibi davranmış oluruz: Tamam, Hitler toplama kamplarında milyonları öldürmüş olabilir ama bir yandan da iktidarı esnasında işsizlik ve enflasyonu kaldırdı, otoyollar yaptı, trenlerin zamanında kalkmasını sağladı... (Gerçi ekoloji konusunda önerilen “dengeli bakış”, daha çok, bir kısım neo-Nazi yeşilin önerdiği sapkın Hitler savunmasının tersine çevrilmesine benziyor: “Tamam, Hitler Yahudileri öldürmek gibi

bir kısım iyi işler yaptı; ancak otoyollar inşa etmek ve böylelikle, tabiatı tahrip etmek gibi korkunç şeyler de yaptı. Bu nedenle onu reddetmeliyiz!”) Eşiğinde bulunduğumuz felaketin konturları gitgide netleşiyor: Deniyor ki, Çin’de, eğer birinden gerçekten nefret ediyorsanız, ona “İnşallah ilginç zamanlarda yaşarsın.” diye beddua edilmiş. Tarihi olarak ilginç zamanlar, kargaşa, savaş ve iktidar mücadelelerinin yaşandığı, milyonlarca masumun ağır bedeller ödediği dönemlerdir. Bugün, apaçık ki, bir ilginç zamanlar çağına yaklaşmaktayız.

2010’un büyük ekolojik faciaları, başımıza gelecek daha pek çok “ilginç” şeyin işbu muştucuları, kadim kozmolojinin evrenimizi oluşturduğunu söylediği dört elemandan dördünü de kapsıyor: Hava (İzlanda’dan çıkıp Avrupa üzerindeki hava trafiğini felç eden volkanik kül bulutu), toprak (Çin’deki toprak kaymaları), ateş (Moskova’yı neredeyse yaşanmaz hale getiren yangınlar), su (Meksika Körfezi’ndeki kirlenme, Pakistan’da milyonları yerinden eden su baskınları). Ve tabii Mart 2011’de Japonya’da olagelen üçlü felaket de (deprem, tsunami, nükleer radyasyon) söz konusu dört elemanı biraraya getiriyor: Toprak (deprem), su (tsunami), hava (yayılan radyasyon), ateş (yanan nükleer santraller). Artı, bu felaket, dünyanın en gelişmiş bir bölgesinde, üstelik deprem kuşağında konuşlandığının eksiksiz bilgisine sahip olan bir ülkede oldu. Bu nedenle de, zalim bir hicve izin verilirse, güvenlik önlemlerimizin mükemmeliyetini ölçmek için koşullar optimaldi. Tüm bu felaketlerden (çok muhtemeldir ki, dikkate alınmayacak) önemli bir ders çıkıyor.

Yirmi yılı aşkın bir zaman önce bir paparozzo (denizde petrol sondajı yapılmasına muhalefeti ile tanınan) Senatör Ted Kennedy’yi Louisiana açıklarında bir teknede cinsel münasebet halinde yakaladı. Birkaç gün sonra bir Senato müzakeresi esnasında bir Cumhuriyetçi senatör şöyle bir yorum yaptı: “Görülen o ki, Senator Kennedy denizde sondaj yapılması konusundaki tutumunu değiştirmiş bulunuyor.” Asıl problem, basit bir “Kennedy çözümü”nün –denizde sondajın kabul edilebilir tek şekli benim yaptığım sondaj türündendir– burada işe yaramayacağı. Bu türden pürist bir yaklaşım bizi gerçek bir çözüme götürmez: Hesaplanamaz riskler yaratan şey, sadece büyük ölçekli endüstriyel faaliyetler değildir; tabiat da riskler yaratmaktadır. Bunun da ötesinde, insanların yaptığı üretim, Yerküre üzerindeki doğal yeniden-üretim o denli ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ki, bundaki ani kesintiler, düzende beklenmedik bozukluklara yol açabilir. Doğal ve sosyal hayatın böylesine iç içe geçtiği, medyanın Körfez’deki petrol kaçağını haber yapış şeklinde de açık seçik ortaya çıkmadı mı, zaten? Olay, bazen bir teknik kaza, bazen bir doğal afet olarak ele alındı; bazen de haber, iktisadi mahiyetteydi (balıkçılık ve turizm sektörlerinin zararları). Bu çeşitlilik, ekolojik felaketlerin nedenlerinin bizzat doğal ve sosyal süreçlerin bir karışımı olduğunun delilidir. Pakistan’daki su baskınları bir tabii afet olmakla birlikte, arkasında toplumsal nedenler yatmaktadır: Himalaya bölgesindeki ormansızlaşma, buzulların erimesi... Bir felaket, kendini saf bir doğal olay olarak gösterdiğinde bile, sonucu sosyal süreçler tarafından koşullandırılmaktadır – deprem denilen olay, bir çölde, kaotik bir Üçüncü dünya kentinde ve çok gelişkin ve örgütlü bir toplumda bir ve aynı şey değildir. Körfez’deki petrol kaçağıysa, başlı başına, doğal bir felakete dönüşen bir endüstriyel kazaydı.

Deepwater Horizon² petrol kaçağının hikayesini medyadaki haberlerden izleyenleri çarpmış olması gereken bir özellik de, travmayla alaycılığın acayip bir karışımıdır. Freud’un

Irma'ya yapılan enjeksiyonla ilgili rüyasını hatırlayalım. Rüya, Freud'la hastası Irma'nın arasındaki –Irma'nın tedavisinin, kullanılan iğnenin enfekte olması nedeniyle başarısızlığa uğradığı konulu– bir konuşmayla başlar. Konuşmanın ilerleyen safhalarında Freud, yüzünü kadının yüzüne doğru yaklaştırır ve kadının ağzının derinliklerine bakar, ağzın iç bölgelerindeki etin korkunç kırmızısını görür. Dayanılmaz bir dehşetin hakim olduğu bu ânın hemen arkasından rüyanın tonu değişir, dehşet birden bire komediye dönüşür: Her biri Freud'un dostu olan üç doktor çıkar gelir ve yarı-profesyonel bir jargonla Irma'nın enfeksiyon taşıyan iğneyle zehirlenmesinde kimsenin suçu olmadığına dair çeşitli (ve her biri diğerlerini dışlayan) nedenler sıralamaya başlarlar (ortada iğne miğne yoktu, iğne temizdir, ...). Özetle, önce travmatik bir karşılaşma var (Irma'nın boğazının çiğ etini görmek), hemen arkasından komediye doğru bir kayma gerçekleşiyor; bu da, rüyayı görene gerçek travmayla karşılaşmaktan kaçınma imkanını tanıyor. Louisiana petrol kaçağı olayında da, yüceden gülünce doğru, bunun tıpkısı bir kayma yaşanmadı mı? Önce yeraltında cereyan eden travmatik olayı kabus gibi seyrettik – haftalarca gözlerimiz, yuttuğu dışkıyı geri fıskırtan, kimsenin durduramadığı, aklını kaçırmış bir tuvaleti seyrederek gibi, denizin derinliklerinden ham petrol saçan deliğe odaklandı kaldı. Bu travmatik sahneyi, idareci ve uzmanların bir kızgın patatesi ellerinden çıkartmak ister gibi sorumluluğu birbirine attığı gülünç bir oyun takip etti. 11 Mayıs 2010'da ABD Senatosu'nda ifade verirken, felakete bulaşmış üç şirketin (BP, Transocean ve Halliburton) üst düzey yöneticileri, Magritte tablolarına yaraşır bir birbirine suç atma oyunu oynadı: BP, sorumlu olmadığını iddia etti; çünkü infilak eden petrol kulesi, taşeronu Transocean'a aitti. Transocean, suçu, betonu döken taşeronu Halliburton'ın taşıdığını iddia etti. Son olarak da Halliburton, kendilerine BP tarafından verilen projeyi uygulamaktan başka bir şey yapmadıklarını savundu...

Ancak sahneyi bu kadar gülünç kılan şey, işbu onursuz birbirini suçlama oyunundan da çok, problemi, suçluları (büyük şirketler) bulup yol açtıkları zararın tamamını onlara ödetmek suretiyle çözüme fikridir – maalesef, üç şirketin gülünç gösterisini kınayan Başkan Obama da kendi çapında gülünç kaçmıştır. 8 Haziran 2010'da Obama BP'ye karşı (haklı) bir öfke patlaması halinde, petrol kaçağı için “Bu, BP'nin problemidir” dedi. Basın, tahmin edileceği üzere, “Hayır, artık problem, Obama'nın problemidir.” diye tepki verdi. İki taraf da açıkça yanıliyordu: Obama, tazminat sigortalarına özgü bir hukuk mantığını takip ediyordu ki bu, felaketin ölçeğiyle tamamen oransız kaçıyordu. Basınsa, sadece, bu felaketin Obama'nın pozisyonuna nasıl bir darbe vurduğunu; muhtemelen, yeniden seçilme şansına ölümcül bir yara açtığı noktalarına odaklanmıştı. Louisiana petrol kaçağı benzeri felaketler, bizi devlet erkinin (ve bu erki temsil eden kişinin) mutlak iktidarsızlığıyla karşı karşıya getirmektedir; bu doğru: ABD Başkanı'nın nihai olarak iktidarsız olduğunu hepimiz bilsek de, bir şekilde bunu kabul etmeyiz; Başkan denilen figürle ilişkimiz apaçık aktarıma ilişkindir, bu nedenle de iktidarsızlığının çırılçıplak orta yere dökülmesinin yarattığı etki, her ne kadar bize yeni bir şey öğretmese de, her zaman utandırıcı olur. Ancak, felaketin Obama'nın problemi haline geldiği iddiası, kritik ve temel bir gerçeği ıskalamaktadır: Bu felaket, çok daha büyük bir problemin, hepimizi ilgilendiren, yaşam şeklimizin ta temellerini darmadağın edebilecek bir problemin, göstergesidir.

Ama en gülüncü, ne kadar zengin olursa olsun, bir özel şirketin, ABD halkını bile aşan ve yaşam şeklimizin ta temellerini darmadağın edebilecek bir ekolojik felaketler dizisinin yol açtığı zararın tamamını ödeme kabiliyetinde olabileceğinin zannedilmesidir. Bir zarar oluştuğunda, bundan yasal olarak sorumlu tutulacak suçlu bir tarafın aranması, yasalca kafa yapımızın bir parçasıdır – insanlar, obezliklerinden *fast food* zincirlerini sorumlu tutarak bunları dava edebilirler, ediyorlar da; hatta ortalıkta, kölelik denilen kurumun yarattığı illetin bir karşılık görmekte çok geciktiği iddiasına dayanan kölelik tazminatı yollu fikirler dolaşüyor. Madem durum bu, madem her şeyin bir bedeli var, öyleyse neden işi sonuna kadar götürüp, acılarımıza neden olduğu için bizzat Tanrı’dan tazminat talep etmiyoruz? Bu alternatif, 2002 tarihli bir Avustralya komedisi olan *The Man Who Sued God*’da ele alınır: Çılgın bir fırtına patlak verir, bir tekne tahrip olur, sigortacılar bunun Tanrı’nın işi olduğunu söyleyerek tekne sahibinin tazminat talebini reddeder. Bu noktada aklıevvel bir avukat devreye girer, ortaya zekice bir fikir atar: Eğer tekneyi tahrip eden Tanrı’ysa neden onun namına Dünya’daki temsilcilerini –kiliseyi– dava etmeyelim? Bu *reductio ad absurdum*,³ burada temelden yanlış olan şeyi de gözler önüne serer: Söz konusu mantık, fazla radikal falan değildir, tersine yeterince radikal bile değildir. Gerçek görevimiz, sorumlulardan tazminat koparmak değil, onların bir daha zarar yaratmalarına izin veren pozisyonları işgal edemeyeceği (ya da zarara yol açan faaliyete sürüklenmeyeceği) şekilde durumu değiştirmektir. Obama’nın reaksiyonunda eksik olan şey, işte budur: Mücrimi cezalandırmak denilen dar legalistik yaklaşımı aşan eylemler üretme niyeti! Meksika Körfezi petrol kaçağı boyutlarındaki bir felakette, hükümetin olağanüstü hal ilan etmesi, işi ele alması, ordu dahil tüm kaynaklarını seferber etmesi gerekirdi; bu sırada devlet de, ihtimallerin en kötüsüne, tüm alanın yaşamaya elverişli olmaktan çıkabileceği ihtimaline hazır olmalıydı.

Bugün, anti-kapitalizmden yana eksiğimiz yok, doğrusu; hatta, kapitalizmin saçtığı dehşete yönelik eleştirilerin üst üste yığıldığına şahit oluyoruz: Çevreyi fütursuzca kirleten şirketlerle, bankalar devlet parası ile kurtarılırken yağlı yıllık primlerini cebe indiren ve zenginliğine zenginlik katan yoz bankerlerle, kötü koşullarda ve düşük ücretle çocukların uzun saatler çalıştırıldığı işyerleriyle [*sweat shops*] ilgili kitaplar, derinlemesine gazete yazıları, TV haberleri, vb. vb. gırla gidiyor. Ama, bu eleştiri bombardımanında bir bit yeniği de yok değil: Yoz çevre kirleticisi diye damgalanmış bir şirkete odaklanmak, o şirketin böyle davranmasına neden olan sistemik baskıları karartmaktadır. BP örneğinde pek sözü edilmeyen bir olgu da şu ki, benzer bir kaza, kolaylıkla bir başka şirketin de başına gelebilirdi. Gerçek suçlu BP değildir (yanlış anlaşılacak için hemen kaydedeyim ki, BP’nin çok ağır bir şekilde cezalandırılması gerekir), bizi çevre ile ilgili tüm kaygıları bir yana iterek petrol üretimine zorlayan taleptir. Öyleyse, yaşam şeklimizle ilgili temel bazı soruları sormamız gerekiyor – ki, aklın kamusal kullanımını harekete geçirebilelim. Bu, hepimizin görevidir; zira, olay ortak varlığımızla, hayatlarımızın doğal hammaddesi ile ilgili. Bu ortak problemimiz ve kimseden bu problemi bizim adımıza çözmesini bekleyemeyiz: Büyük ekolojik felaketlerden çıkartılacak ders, bu işi, ne piyasa iktisadının ve ne de devletin becerebileceğidir. Piyasa mekanizmaları, ekolojik zararı sınırlamayı bir derecede becerebilecek olsa bile, ciddi, büyük ölçekli felaketler bu mekanizmaların gücünü aşacaktır – bu noktada, “taşınabilir riskler”le

İlgili her türlü sözde-bilimsel ve istatistikî muhabbet de gülünç kaçmaktadır.

[1](#) Naomi Klein, *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*, Londra, Picador, 2008.

[2](#) 2010'da Meksika Körfezi'ndeki dev petrol kaçağına neden olan BP'ye ait sondaj kulesinin adı. Kaçak üç ay boyunca kontrol altına alınamamış ve 780.000 metreküp ham petrolün denize saçılmasına neden olmuştu. Kaçak, aşağıda bir üçüncü adı Louisiana petrol kaçağı diye de anılıyor –ç.n.

[3](#) Saçmaya indirgemek anlamında Latince bir mantık terimi. A gibi bir hipotezden hareketle, sadece geçerli (doğruyu muhafaza eden) akıl yürütmeler yaparak, yanlışlığı bilinen bir önermeye ulaşmak, bundan *A değil* sonucunu çıkarmak ve böylelikle, başlangıç hipotezinin de yanlış/çelişkili olduğunu göstermek. Klasik mantıktan yararlanan sistemlerde genellikle, hipotez diye, ispatlanmak istenen A önermesinin tersi olan $\neg A$ önermesi seçilir ve hatasız bir akıl yürütme zinciri oluşturularak bilinen bir çelişkiye (matematikte en sık kullanılan şekli, " $1=0$ ve $1\neq 0$ " cümlesidir) ulaşılır. Buradan $\neg(\neg A)$ sonucu ispatlanmış olur. Bu sonuç A 'nın da bir ispatı olarak görülür –ç.n.

Peki, ekolojik tehditler gerçekten de o kadar başa çıkılamaz mı? Liberal kapitalizmin bazı müdafileri çevreci harekete “XXI. yüzyılın Komünizmi” diye dudak büküyor; her ne kadar Marksizm öldüyse de yepyeni yeşil urbalarını kuşanmış çıplak kral bize musallat olmaya devam ediyor, diyorlar. Guy Sorman 2001’de şöyle yazıyor: “Bunlar bildik asilerden değil; Yeşiller, tabiatı insanın üstüne yerleştiren yeni bir dinin rahipleri. Çevre hareketi, cici bir barış ve aşk lobisi değil, devrimci bir güç. Modern zamanların birçok dini gibi, şer diye parmak bastığı ne varsa, bunları görünürde bilimsel bilgi bazında suçluyor: Global ısınma, türlerin tükenmesi, biyo-çeşitlilikte kayıplar, süper-yaban-otları [*superweeds*]⁴. Gerçekte bunların tamamı, Yeşil düşgücünün icatlarından ibaret.”⁵ Sorman’a kalırsa, gerçek problemler, Yeşiller’in irrasyonel anti-kapitalizmi ile şişirilmekte; oysa bunların basit teknik çözümleri var – şüphesiz, bu iddia, bariz bir şekilde yanlış. Ekolojik problemlerle baş etmek için seçimler yapmak, kararlar vermek gerekir –ne üreteceğiz, ne tüketiceğiz, hangi enerji kaynaklarına yaslanacağız– ki bunların toplamı da bir halkın yaşam biçimi demektir. Bunlar, teknik olmak şöyle dursun, sözün en radikal anlamıyla temel sosyal seçimlerdir, fazlasıyla politiktir.

Bu noktada, incelikli bir kapitalizm savunusu ile karşı karşıyayız. Bu savunma, tabiatın kapitalizm tarafından sömürülmesinin problemin bir parçası olduğunu kabul etmekle birlikte; söz konusu problemi, bizzat ekolojik ve sosyal sorumluluğumuzu bir kâr üretme şekline dönüştürmek suretiyle çözmeyi öneriyor – bu, “Doğal Kapitalizm” yaklaşımıdır, postmodern etik kapitalizm diye adlandırabileceğimiz nesnenin son versiyonlarından biri. Bu hareket, nefes kesici maddi gelişmelere yol açan ancak bu sırada Yerküreye dehşetli zarar veren (doğal zenginliklerin tüketilmesi, humus kaybı, türlerin yok edilmesi) birinci Sanayi Devrimi ile kıyaslanabilecek bir üretim devrimini savunmaktadır (fikir babası, Peter Hawken).⁶ Söz konusu yıkıcı eğilimin verdiği zarara karşı, tüm yaklaşımımızı değiştirmemiz gerekmektedir: fiu ana dek, metaların fiyatı, onların üretiminin tabiata maliyetini göz ardı ediyor ve sadece işbu üretimi mümkün kılacak yatırımı içeriyordu; demek ki, şu ana kadarki refahımız, bir göz yanlılığıydı – çünkü doğal kaynakları hayasızca sömürüyorduk ve gelirimizin kaynağı, öz-kazancımız değil, miras aldığımız servetti. İşte bize miras kalan bu servetin toplamı Doğal Sermayedir: Tabiatın milyarlarca yıllık gelişimi sırasında ürettiği tüm ürünlerdir. Su, mineraller, ağaçlar, toprak ve hava gibi metalarla tüm yaşayan (çayır, ormanlar, okyanuslar, vb.) sistemler. Tüm bu doğal ürünler maddi üretimimiz için gerekli yenilenemez kaynakları sağlamakla kalmazlar, hayatımızı sürdürmemiz için olmazsa olmaz hizmetleri de sunarlar bize (atmosferin yenilenmesi, toprağın tazelenmesi, vb.). Öyleyse, birikmiş değer olarak anlayageldiğimiz sermaye mefhumuna, bir sistem olarak Doğanın iktisadi değerini ve bir de, insan kaynaklarının değerini eklememiz gerekmektedir. Böylelikle sermayenin dört biçimine ulaşmış oluyoruz: (1) finansal sermaye (yatırımlar, parasal araçlar); (2) mamul sermaye (makineler ve tüm altyapı); (3) doğal sermaye (kaynaklar, doğal sistemler); (4) insani sermaye (işgücü, zeka, kültür ve organizasyon). Yeşil bitkilerin oksijen üretimi türünden ikame edilemez hizmetlere parasal değer biçmenin zorluğunu (en azından şimdilik) kabul etmekle birlikte yazarlar, cüretkar davranıp, yerküre üzerindeki toplam oksijen üretiminin yılda 36 trilyon dolar mertebesinde olduğunu (ki bu aşağı yukarı dünyadaki brüt üretimin

büyüklüğüne eşit), ve global insan sermayesinin, finansal ve maddi sermayenin toplamından üç kez daha büyük olduğunu tahmin ediyorlar. Doğal Kapitalizm görüşü, tüm muhasebe metodlarımızı radikal bir şekilde değiştirmek istikametindedir. Buna göre sermaye mefhumuna öyle yaklaşılabilecektir ki, sadece ilk iki şeklinin değil her dört biçiminde de genişletilmiş yeniden-üretimi suretiyle zenginleştirilecektir. Bu, dört temel yoldan yapılabilir: (1) (“Bir uçta kaynak tüketimini yavaşlatırken, diğer uçta çevre kirliliğini azaltacak ve ortalarda bir yerde de iş alanı yaratacak olan”) *radikal kaynak üretkenliği*. (2) *Biyotaklid* (endüstriyel sistemleri biyolojik prensipler uyarınca yeniden-tasarlayarak atıkları saf dışı bırakmak). (3) *Bir servis ve akış ekonomisi* (meta ve edinim terimlerinde ifadesini bulan bir servet algısından, arzulan hizmetler ve tüm insanlığın tatmini terimleriyle anlaşılabilir bir değer algısına doğru geçmek). (4) *Doğal Sermayeye yatırım* (çevreyi iyileştiren ve yenileyen faaliyetlere pazarlar yaratmak).

Sermayenin işbu radikal yeniden-tanımlanışı, ilk bakışta, faydalı sonuçlar yaratacakmış gibi görünse de, üstesinden gelinmez ampirik problemleri de beraberinde getiriyor: Bu yeniden-tanımın asgari işlerliğini sağlamak için bile, inanılmaz derecede karmaşık ve dünya çapında bir devlet kontrol ve düzenleme mekanizmasının devreye sokulması gereklidir (örneğin “doğal metaller”ın fiyatlarının tespiti ve pazara dayatılması amacıyla). Ancak, bundan da temel olmak üzere problem, metanın ve pazardaki mübadelenin biçiminde yatıyor. Doğal Kapitalizm mefhumu yakın zamanlarda Suudi Arabistan’da yayımlanan ilk seks ve evlilik rehberine benziyor bir parça: Bu rehber, modern bir el kitabının şeklini benimsemekle birlikte, içeriği, büyük oranda, geleneksel ataerkil öğütlerden oluşuyor (örneğin karılarını hangi durumlarda ve çok canlarını yakmadan nasıl dövebilecekleri konusunda kocalara nasihatlerde bulunuyor). Hawken söz konusu olduğunda, prosedür ters istikamette çalışıyor: Yeni ekolojik içerik, eski kapitalist biçime sıkıştırılıyor. Metalaştırma aşılıma çalışılacağına saçma hale gelene dek genişletiliyor, öyle ki sonunda soluduğumuz havadan insani yetilerimize kadar her şey bir meta haline geliyor. Hawken temel kapitalist kalıbı (genişletilmiş yeniden üretim vasıtasıyla kâr edinimi) korur ve onu (ve bizi) bir öz-yıkımdan korumak için uç noktalara dek evrenselleştirilmesini önerirken, problemin yattığı yer bizzat bu kalıptır: Sermaye mefhumunu ne kadar genişletirsek genişletelim, bizzat sermaye denilen nesnenin biçimi, gerçeklik (ürün ve servislerin kullanım şekli) ve finansal dolaşımın gerçeği (kârı yaratan yeniden-üretim) arasında yapısal bir uçurum öngörür; öyle ki bunlardan ilki ikincisine tabidir. Diğer bir ifadeyle, kapitalizmden kurtulmadıkça, sermayeyi gerçekliğin tümünü kapsayacak şekilde genişletsek bile, bu gerçeklik, problemlerimize kayıtsız ve bu nedenle de, rolü kâr üretmeye hizmetten ibaret, genişletilebilir arkaplan olarak işlemeye devam edecektir.

Etik kapitalizm denilen şeye net sınırlar çizen bir diğer unsur da Sermaye’nin özgenişlemisidir. Haziran 2010’da Apple ürünlerinin üreticilerinden Shenzhen’deki (Çin) Foxconn’un (iPad’leri üreten Taiwan sermayeli bir şirket) işçileri arasında, yüksek stresli iş koşullarının yol açtığı bir intiharlar dizisi patlak verdi. Yüksek bir kattan atlayarak hayatına son veren on birinci işçinin ardından şirket bir dizi önlemleri devreye soktu⁷: Zorla, işçilere kendilerini öldürmeyecekleri, depresyona girmiş arkadaşlarını rapor edecekleri, akıl

sağlıkları bozulduğunda psikiyatri kliniklerine başvuracakları, vb. vaadler içeren sözleşmeler imzalandı. Sonra, bunun üstüne tüy dikmek ister gibi, dev fabrikasının binalarının etrafına güvenlik ağları koymaya başladı. İşte bu, en saf şekliyle etik kapitalizmdir – bakın, *psişik çöküntülerinin nedeni olan sömürücü iş koşullarını değiştireceğine* işçilerinin psişik sağlıklarıyla bile ilgileniyor. Anlaşıyor ki, kapitalizmin “etik” yanı karmaşık bir ideolojik soyutlama ya da imha sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bilfiil kölelerin ya da çocuk işgücünün kullanıldığı şüphe çekici koşullarda çıkartılan hammaddelerden yararlanan şirketler, fiilen “etik temizlik” pratikleri uygulamaktadır; ki bu, etnik temizliğin iş dünyasındaki gerçek bir karşılığı olarak görülebilir: Malların elden ele dolaştırılması vb. yollarla bu pratikler, materyallerin Batı toplumlarında kabul edilmez sayılan koşullarda üretildiği yerlerden satın alınan hammaddelerin menşeyini karartmaktadır.

Çoğumuz için uçuş korkusu, gayet somut bir imgeye dayanır: Modern uçak dediğimiz inanılmaz derecede karmaşık makinenin havada kalabilmesi için kim bilir kaç parçanın sorunsuz çalışması gerektiği düşüncesi aklımızı kurcalar – biryerlerde ufacık bir lövyeye bozulmaya görsün, uçak anında yere çakılabilir. Kişi bir kere, ters gidebilecek ne kadar çok şey var diye düşünmeye başladı mı, mutlak ve başa çıkılmaz bir paniğin de pençesine düşer. 2010 baharında Avrupa’nın başına da benzer bir şey gelmedi mi? İzlanda’daki küçük çaplı bir volkanik patlamanın saldıdığı toz bulutunun –Yerküre üzerindeki hayatın karmaşık mekanizmasındaki ufacık bir bozukluk– tüm bir kıta üzerindeki hava trafiğini sekteye uğratması, tabiatı dönüştürmeye yönelik muazzam faaliyetlerine rağmen, insanın Dünya denilen gezegen üzerindeki canlı türlerinden sadece biri olduğunu ve başkaca bir şey olmadığını bize hatırlattı. Böyle küçük bir patlamanın feci sosyo-ekonomik sonuçlar vermesi, tam da bizim teknolojik gelişmemizin bir sonucudur: Bir asır önce böyle bir patlama, dikkat çekmeden gelip geçirdi. Teknolojik gelişme bizi tabiattan bağımsızlaştırıyor, ancak öte yandan da, bir başka seviyede, tabiatın kaprislerine daha bir bağımlı kılıyor. On yıllarca önce, insan Ay’a ilk adımını attığında, ilk sözleri “Bir insan için küçük bir adım, ama insanlık için büyük bir adım.” olmuştu. fiimdi, bu volkanik patlamanın bağlamında “Tabiat için küçük bir geri adım, ama insanlık için büyük bir geri adım.” diyebiliriz.

Ekolojik dertlerimizin Tabiat Ana’nın dengeli düzenini bizim bozduğumuz yollu kendini beğenmiş açıklamalara indirgenemeyeceği konusunda Japonya’daki deprem faydalı bir hatırlatma görevi gördü. Tabiat zaten kaotiktir, en vahşi afetleri, anlamsız ve öngörülemez felaketleri yaratmaya eğilimlidir. Bizlerse onun hain kaprislerine acımasızca tabiyiz, bizleri kollayıp gözeten Tabiat Ana diye bir şey yok. Tabiatın dengesini bozuyor filan değiliz, sadece onu sürdürüyoruz. Chesterton şöyle yazmıştı: “Doğüstü olanı çıkartıp attığınızda geriye kalan gayri-tabii başka bir şey değildir.”⁸ Bu önermeyi onaylamak lazım, ancak Chesterton’ın kastettiği şekilde değil, tersine çevirerek: Onaylamamız gereken şey, tabiatın “gayritabii” olduğu, iç uyumdan mahrum, uçuk kaçık bir olumsal düzensizlikler göstermiş olduğudur. Yanardağlar örneğinde buna bir de, tehlikenin uzaydan değil, bizzat Yerküre’nin içinden, ayaklarımızın dibinden geliyor olması ekleniyor. Kaçacak yerimiz yok.

Çevremize yönelik tehditler konusundaki suçlu sevinerek üstlenmekte rahatlatıcı bir şeyler var, ama bu aldatıcı: Bizzat suçlu olmaktan hoşlanıyoruz çünkü, eğer suç bizdeyse, o zaman

her şey bize bağlı demektir – eğer felaketleri tetikleyen bizsek, ilkesel olarak, hayat biçimlerimizi bir kere değiştirdik mi kurtulduk sayılır. Kabullenmekte zorlandığımız şey (en azından biz Batıdakiler için), oturup kaderini seyretmekten başka elinden birşey gelmeyen, tamamen iktidarsız bir gözlemcinin edilgen rolüne indirgenmektir. Bu duruma düşmemek için, çılgınca saplantılı etkinliklere kalkışmaya eğilimliyiz –kağıt toplayıp dönüştürmeye, organik yiyecekler satın almaya, falan– böylelikle, bir şeyler yaptığımızdan, bir şeylere katkıda bulunduğumuzdan emin oluyoruz, tıpkı evindeki televizyonun başında bağırp çağırarak, hop oturup hop kalkarak takımını destekleyen ve bu yaptıklarının her nasılsa sonucu etkileyeceği yollu bir batıl inanca saplanmış futbol taraftarları gibi.

Doğru, ekoloji konusunda fetişistik reddin tipik biçimi, daha önce de gördüğümüz gibi, “Gayet iyi biliyorum (hepimizin tehdit altında olduğunu) ama buna gerçekten inanıyor değilim (öyle ki, hayat tarzımı değiştirmek gibi gerçekten önemli bir şeyi kabul edeyim)” diye özetlenebilir. Ama bu reddin bir de zıt biçimi var: “Mahvıma neden olabilecek süreci (örneğin bir volkanik püskürme) fiilen etkileyemeyeceğimi gayet iyi biliyorum ama bunu kabul etmek de fazla travmatik kaçıyor, onun için, her ne kadar tamamıyla anlamsızsa da, içimdeki bir şeyler yapma ihtiyacına direnmiyorum.” Çoğumuz organik yiyecek alırken aynı nedenden hareket etmiyor muyuz? Kaçımız o fahiş fiyatlı, yarı çürümüş elmaları yemenin gerçekten daha sağlıklı olduğuna inanıyor? Olay şu ki, bunları satın almakla, herhangi bir ürün almış ve yemiş olmakla kalmıyoruz – aynı zamanda anlamlı bir şeyler yapmış oluyoruz; özen kapasitemizi, global bilinç kapasitemizi gösteriyoruz; kendi eylemlerimizden daha büyük, kolektif bir projeye katılıyoruz. Aynı şey geri-dönüşüm konusunda da geçerlidir: Tabiat Ana’ya faydalı bir şeyler yapmak (özellikle de bu katkı fazlaca efor talep etmediğinden) bize iyi geliyor. Kafka şöyle yazmıştı: “Biz bir kere fierri kabul edip özüksedikten sonra, artık fier bizden kendisine inanmamızı talep etmez.” İleri kapitalizmde, özellikle de bugün, olup biten de budur: “fier” günlük pratiğimiz haline geliyor; biz de fierre değil de Hayıra inanmakta, hayır işleri falan yapmakta serbest kalıyoruz.

Sonuçta çıkarılacak ders, Stephen Jay Gould ve diğer Darvincilerin verdiği derstir: Tabiatın mutlak olumsuzluğu. Tabiatta Evrim ya da İlerleme diye bir şey yok: Felaketler, bozulan istikrarlar, hep doğal tarihin parçası; geçmişin pek çok anlarında hayat tamamıyla başka istikametlere sapabilirdi. Temel enerji kaynağımız (petrol) uzak geçmişte yer alan ve hayal gücümüzü aşan boyutlarda cereyan eden bir felaketin ürünü.

Dengeli çoğalmanın, insalığın *böbürlenerek* müdahale ettiği o canlı yayılımının alanı olarak “Tabiat”ın kendi döngüsel hareketinin vahşice raydan çıkması, insanoğlunun bir fantazisinden ibaret; tabiat zaten bizzat bir “ikinci tabiat”; felaketli kesintilerin ardından bir miktar düzen kurmak için aşmaya çalıştığı bir “alışkanlık”tan ibaret olan o dengesi de, daima ikincil. Eğer Tabiat, bizim anamızsa, kana susamış solgun bir ana olmalı bu.

Gelişmiş ülke çevrecilerinin büyük mantrası olan sürdürülebilirlik kavramını da, hiçbir şeyin heba olmadığı kapalı bir dolaşım fikri üzerine inşa edilmiş bir mit diyerek, korkmadan, reddetmek gerekiyor. Sürdürülebilirlik, düpedüz, Kuzey Kore’nin kurucu lideri Kim II Sung’un, kabaca “kendine yeterlilik ve kendine güven ruhu” diye çevrilebilecek meşum *juche* fikrinin bizdeki karşılığıdır. Problem şurada ki, tabiat kesinlikle “sürdürülebilir” falan

değildir; tabiat, dev ve çılgın bir süreçtir, bu süreç bazen atıklarını, bu atıkların mevzii olarak ortaya çıkan ve kendini örgütleyebilen organizmaların sonradan kullanabileceği bir yerlere yığar (tıpkı, tabiatın muazzam ölçülerdeki bir atığı olan petrolü insanların enerji kaynağı olarak kullandığı gibi). Yakından bakıldığında görülecektir ki, “sürdürülebilirlik”, her zaman, kendi dengesinin maliyetini çevresine zorla ödeten sınırlı bir sürecin adıdır. Zengin ve çevre bilinci yüksek bir yöneticinin, bir yanı orman, bir yanı göl, izole yeşil bir vadiye konuşlanmış, güneş enerjisiyle ısınan, atıklarını gübreye çeviren, pencereleri güneş istikametine açılan, sürdürülebilir evini düşünelim, bir an – böyle bir evin maliyeti (sadece finansal maliyeti değil, çevresel maliyeti de) onu büyük çoğunluk için ulaşılmaz kılacaktır. Samimi bir çevreci için, optimal habitat, milyonların dipdibe yaşadığı büyük şehirlerdir: Böyle bir şehir çokca atık, hava ve su kirliliği yaratsa da buradaki kişi başına kirlilik, kırsalda yaşayan, çağdaş ve çevre bilinci yüksek bir ailenin neden olduğundan çok daha düşüktür: Sayın yöneticimiz kır evinden işine nasıl gidip geliyor, acaba? Muhtemelen, evini çevreleyen çayır çimen kirlenmesin diye helikopter kullanıyordur... Günümüz pazarlarında zararlı özelliklerinden arındırılmış bir dizi ürün var: Kafeinsiz kahve, yağsız krema, alkolsüz bira... Bu dizide bir eksik var o da ekolojik versiyon: Sürdürülebilirlik adacıkları yaratmak için global çevreyi kirletme.

⁴ Genetik olarak değiştirilmiş bitkilerle tozlaşarak zararlı otlara karşı kullanılan ilaçlara olağandışı direnç geliştirmiş yabancı bitki türleri –ç.n.

⁵ Guy Sorman, “Behold, Our Familiar Cast Of Characters”, *The Wall Street Journal Europe*, July 20-21, 2001.

⁶ Paul Hawken, Amory Lovins, L. Hunter Lovins, *Natural Capitalism: Creating the Next Industrial Revolution*, New York, Back Bay Books, 2008.

⁷ “Foxconn ups anti-suicide drive”, www.straitstimes.com adresinde bulunabilir.

⁸ G. K. Chesterton, *Heretics*, New York, CreateSpace, 2011, s. 37.

Öyleyse kaçınmamız gereken bir çifte tuzakla karşı karşıyayız: Bir yanda, çevre felaketlerini bilim ve teknoloji yoluyla çözülebilir bir probleme indirgeyerek ekolojiyi “ideolojik olmaktan çıkarma” [*de-ideologize*] eğilimi; diğer yanda da, ekolojiyi New Age mitolojisi usulü “tinselleştirme” eğilimi. Bu iki yaklaşım, ekolojik problemin ekonomik, politik ve ideolojik köklerini açıklayan somut bir sosyal analizi paylaşıyor. Bilim şarttır, ancak işi bilime bırakamayız: Hayatlarımızı nasıl dönüştürmemiz gerektiğini söyleyemez bize. Çünkü bu dönüşüm, nasıl bir hayat sürdürmek istediğimize ilişkin sosyo-politik “normatif” fikirlere dayanmak zorundadır. Öyleyse birbirine çatışır gözükken bir dizi çözümü yetersiz bulmak ve reddetmek zorundayız: Ekolojik tehditlere tamamen teknik ve yeni üretim biçimleri (nanoteknoloji) ve yeni enerji biçimleri ile çözülebilir problemlerimiz gibi muamele etmek yeterli olmadığı gibi, dolaysız bir New Age ruhiyatçılığı da meseleyi halletmez. Kapitalizmin ekolojik bir yeniden-örgütlenmesini talep etmek yeterli olmadığı gibi, modern öncesi organik bir topluma ve onun bütüncül bilgeliğine dönmek de meseleyi halletmez. İhtiyaç duyduğumuz şeylerden birincisi, durumumuzun benzersizliğine yeni gözlerle bakmaktır. Her ne kadar kapitalizm, sonsuz bir uyarlanabilirliğe sahipse de (akut bir çevre krizi durumunda mahut uyarlanırlık, ekolojiyi kolayca kapitalist bir yatırım ve rekabet sahasına çevirmektedir), karşı karşıya olduğumuz riskin tabiatı pazar esaslı bir çözümü tamamen dışlamaktadır. Neden? Çünkü kapitalizm, çok belirli sosyal şartlar altında çalışır: Pazarın “görünmez eli”ne duyulan bir güvene dayalıdır, bu güven de bir çeşit Aklın Kurnazlığı gibi, bireysel egotizmlerin kamu yararına hizmet etmesini güvence altına alır. Ancak şimdilerde radikal bir değişimin orta yerindeyiz: Bugün misli benzeri görülmemiş bir ihtimal ufukta belirmiş bulunuyor – bir ekolojik felaket, ölümcül biyogenetik mutasyon, nükleer savaş ya da benzeri bir askeri-sosyal belayı tetikleyen insanoğlunun müdahalesiyle dünyanın akışının felakete doğru bir şekilde değişmesi olası. Artık eylemlerimizin kapsamının sınırlı olduğu varsayımına bel bağlayamayız: Artık, biz ne yaparsak yapalım, tarihin umursamadan yoluna devam edeceği doğru değil.

Günümüzde sık sık, bilimsel uzmanlığın sağladığı bilgilere fazlaca güvendiğimiz, buna mukabil bize bilimsel-teknolojik yaklaşımda bir şeylerin hatalı olduğunu söyleyen içgüdülerimize yeterince güvenmediğimiz iddia ediliyor. Ancak problem, çok daha derinlerde; problem, bizzat, bildiğimiz şekliyle sıradan yaşantılar dünyasına uyumlanmış ve bu yüzden de gündelik gerçekliğin akışının gerçekten bozulabileceğine inanmayı bir türlü beceremeyen aklı selimin güvenilmezliğinde yatıyor. Bu noktada tutumumuz, garip bir şekilde çatallanıyor: “Gayet iyi biliyorum ki (küresel ısınma tüm insanlık için bir tehdit oluşturuyor), ama yine de ... (buna gerçekten inanmıyorum).” “Aklımın dolaysız bağlarla bağlı olduğu çevremi şöyle bir bakmak yeterli: Yeşil otlar ve ağaçlar, rüzgarın ıslığı, gün doğumu... insan bütün bunların gün gelip bozulacağına inanabilir mi? Ozon delindiğinden dem vuruyorsunuz – ancak ben göğe ne kadar bakarsam bakayım, delik falan görmüyorum; tek gördüğüm, hep o gri ya da mavi gökyüzü.” Bir kısım çiftçinin Çernobil faciasının olduğu yerlerde hayatlarını her zamanki gibi sürdürmesine şaşmamalı – bunlar, radyasyon denilen nesne hakkındaki anlaşılabilir muhabbeti duyuyor, ama kulak asmıyorlar.

Her tarafta patır patır riskler belirliyor ve biz de bunlarla başa çıkar diye biliminsanlarına

güveniyoruz. Problem tam da burada: Bilimcilerin bilmesi gerek, ama bilmiyorlar işte. Bilimin toplumlarımızdaki yayılımının iki beklenmedik özelliği var: Bizler, en mahrem tecrübelerimizde bile (cinsellik ve din) bilime gittikçe fazla itimat ederken, bizzat bilimin bu heryerdelik hali, bilimsel bilgiyi de çok sayıda çatışan açıklamadan oluşan tutarsız bir alana çeviriyor. Sıkça kullanılan “uzman görüşü” terimi de bu yeni durumun bir belirteci: Eskiden, biz sıradan ölümlülerin türlü çeşitli görüşleri olurdu da tek, evrensel ve bilimsel doğruyu, döner biliminsanlarından beklerdik. Günümüzün yeni biliminden duyup duyacağımızsa bir dizi çatışan “uzman görüşü” oluyor... Bu durumda, Avrupa’da uçuş yasaklarının kalkmasından bir hafta sonra, medyada, bu kez bir başka “uzman görüşü”ne dayanan, ve Avrupa üstünde gerçekten tehlike arz eden bir volkanik kül bulutunun falan zaten hiç oluşmadığını söyleyen haberleri okumanın da şaşırtıcı bir yanı kalmıyor – bütün yaygara, bir panik reaksiyonundan ibaretmiş meğer. Mesele kime inanacağımızı bilmemekte: Ekolojik bozulmanın etkilerini bizzat hissetsek bile (ötede bir kuraklık, beride alışılmadık derecede şiddetli bir fırtına) uzmanların bu sonuçlarla onların nedenleri arasında kurduğu bağlantılar, biz sıradan insanlar için aşikar olmaktan uzak kalıyor.

Bilimin işbu çaresizliğini bir yandan açığa vuran ve öte yandan da uzmanların verdiği teminatların oluşturduğu aldatıcı bir perdeyle örten paradigmatik kategorinin adı, “sınır değeri”dir. Çevreyi korkmadan ne kadar daha kirletebiliriz, daha ne kadar fosil yakıt yakabiliriz, zehirli bir maddenin ne kadarı sağlığımız için tehdit oluşturmaz... (bir de ırkçı bir versiyon ekleyelim, topluluğumuza, kimliğimizi tehlikeye atmadan, daha ne kadar yabancıyı entegre edebiliriz)? Burada karşılaştığımız apaçık problem, durumun şeffaf olmaması nedeniyle, her sınır değerinde keyfi ve kurgusal bir yan bulunmasıdır – doktorların önerdiği azami kan şekeri değerinin doğru değer olduğundan, bunun üstüne çıktık mı tehlikeli alana girdiğimizden, altında kaldığımızda güvende olduğumuzdan, emin olabilir miyiz? Ya da global sıcaklıkta 2 dereceyi aşmayan bir artışın tolere edilebileceğinden, bunun üstününse felaketlere yol açacağından?

Durumu daha da karmaşıklaştıran şey, ekolojik tehditlerin birçoğunun bizzat bilim ve teknoloji tarafından yaratılması (endüstrinin ekolojik sonuçları, kontrolsüz biyogenetiğin psişik sonuçları, vb.). Ama, modern bilimi suçlamak da burada fazla basit kaçıyor: Bilimler hem riskin kaynağı (kaynaklarından biri), hem tehditleri anlamak ve tanımlamakta kullanabileceğimiz yegane araç ve hem de tehditlerle başa çıkmakta, bir çıkış yolu bulmakta yararlanacağımız kaynak (kaynaklardan biri). Global ısınmadan bilimsel-teknolojik toplumu sorumlu tutsak bile, sadece bu tehdidi kaldırmak için değil, çoğu kez tehdidin farkına varmak için bile dönüp dolaşıp yine bu bilime başvuracağız – gökyüzündeki “ozon deliği”ni sadece biliminsanları görebiliyor, örneğin. Richard Wagner’in *Parsifal*’indeki “yarayı sağaltan onu açan kargıdır, yine” dizesi yeni bir bağlam kazanıyor: Bilimöncesi holistik bilgeliğe dönüş yok, içinde bulunduğumuz dertten bizi kurtaracak olan bilimdir, yine.

Ancak, bilgimizin işbu sınırlılığından asla, ekolojik tehdidi abatmayalım yollu bir sonuç çıkarılamaz. Tersine, madem son derecede öngörülemeyen bir durumdayız, o zaman daha da dikkatli olmamız gerekiyor. Kompleks sistemler teorisi, bu türden sistemlerin iki karşı özelliği bulunduğunu –bir yandan kuvvetli, dengeli bir karaktere sahip olduklarını, öte yandan

da aşırı hassas olduklarını– açıklar, bize. Bu sistemler, şiddetli bozucu etkilere intibak kabiliyetindedir, onları bünyelerine entegre edebilir, yeni bir denge ve stabiliteye kavuşabilirler – tabii, belli bir eşığe (bir “devrilme noktası”na) kadar. Bu eşik aşıldı mı, küçücük bir bozucu etki, topyekun bir felakete neden olabilir ve tamamen yeni bir düzenin kurulmasına yol açabilir. Uzun asırlar boyunca insanlık, üretim faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkisini dikkate almaya ihtiyaç duymadı – tabiat ormansızlaştırmaya, kömür ve petrolün kullanılmasına, vb. kendini uyarlayabiliyordu. Ancak bugün bir devrilme noktasına yaklaşıp yaklaşmadığımızdan emin değiliz – gerçekten de bundan emin olamıyoruz, zira bu türden eşikleri ancak iş işten geçtikten sonra net bir şekilde algılayabiliyoruz.

2010’da global ısınmanın gerçek durumu konusunda yürütülen çok sayıda tartışmaya tanık olduk bir kısım şüpheli, olgunun varlığını bile sorguladı. Bu kesinsizlikler, durumun fazla da ciddi olmadığına dair belirtiler olarak görülmemelidir; bunlar sadece, durumun sandığımızdan da kaotik olduğuna, doğal ve sosyal faktörlerin artık ayrılamayacak şekilde birbirine dolaşmış olduğuna delalettir. Bugün, doğal felaket tehdidiyle ilgili şu ikilemi yaşıyoruz: Ya tehdidi ciddiye alacağız ve eğer felaket vuku bulmazsa, bize gülünç gözükecek adımları atacağız ya da hiçbir şey yapmayacağız ve eğer felaket vuku bulursa, her şeyimizi yitireceğiz. En kötü alternatif, bu ikisinin arasında durmayı seçmek, yani sınırlı tedbirler almaktır – bu durumda, ne yapsak kaybetmiş olacağız. Söz konusu olan bir ekolojik felaketse, ikisinin arası diye bir şey olamaz. Böyle bir durumda, bütün o öngörü, ihtiyatlı davranma ve risk kontrolü muhabbetleri anlamsızlaşır; çünkü, Rumsfeld’in bilgi teorisinin terimleriyle, uğraştığımız nesne, “bilinmeyen bilinmeyenler”dir: Sadece devrilme noktasının nerede olduğunu bilmemekle kalmıyoruz, tam olarak neyi bilmediğimizi de bilmiyoruz.

Mart 2003’te Donald Rumsfeld bilinen ve bilinmeyen ilişkisi hakkında bir parça amatör filozofluğa soyundu: 2003’te Rumsfeld biraz amatörce, bilinen ve bilinmeyen arasındaki ilişki hakkında felsefe yapmaya girişti: “Bilinen bilinenler vardır. Bunlar bildiğimizi bildiğimiz şeylerdir. Bilinen bilinmeyenler vardır. Yani, bazı şeyler vardır ki bilmediğimizi biliriz. Fakat bilinmeyen bilinmeyenler de vardır. Bunlar bazı şeyler ki bilmediğimizi bilmeyiz.” Onun eklemeyi unuttuğu önemli bir dördüncü tanım var: ‘bilinmeyen bilinenler’, bildiğimizi bilmediğimiz şeyler. Eğer Rumsfeld, Irak’la bir ihtilaf halinde başlıca tehlikenin “bilinmeyen bilinmeyenler”den –yani Saddam’dan kaynaklanan ve ne olabilecekleri konusunda bir şüphe dahi oluşturamayacağımız tehditlerden– oluştuğunu düşünüyor idiyse, ona verilecek cevap, tersine, başlıca tehlikenin “bilinmeyen bilinenler”den kaynaklandığıdır, yani varlıklarını bile fark etmediğimiz ve onun için inkar ettiğimiz inanç ve varsayımlarımızdan... Ekoloji söz konusu olduğunda, bu inkar edilen inanç ve varsayımlar bizi, bir felaketin muhtemel olduğuna inanmaktan alıkoymakta ve “bilinmeyen bilinmeyenler”le karışıp kaynaşmaktadır.

Arılar neden kitlesel olarak ölüyor, özellikle de ABD’de? Bazı kaynaklara göre, bu ülkedeki arı nüfusu %80’ler mertebesinde gerilemiş bulunuyor. Bu felaketin besin zincirimiz üzerinde yıkıcı bir etkisi olabilir: İnsanoğlunun gıdasının yaklaşık üçte biri, böcekler tarafından tozlaştırılan bitkilerden geliyor, ki bunun da %80’inden bal arıları sorumlu... İşte, olası bir global felaketi kafamızda tam da böyle canlandırmalıyız: Bing bang falan değil, kahredici global etkileri olan ufacık bir kesinti. İnsan burada yapılması gereken şeyin doğal

dengeyi tekrar tesis etmek olduğundan bile emin olamıyor – hangi dengeye? Ya ABD ve Avrupa’daki arılar sınıai kirliliğin belli bir derecesine ve tarzına uyum geliştirdiyse?

Arıların kitlesel ölümünde bir gizem var: Aynı şey eşzamanlı olarak dünyanın (gelişmiş ülkelerin) her tarafında vuku buluyorsa da yerel incelemeler farklı nedenlere işaret ediyor: Tarım ilaçlarının arılar üzerindeki zehirleyici etkisi, iletişim araçlarının saldığı elektronik dalgaların bunların uzamsal yön bulma duyularını yitirmesine neden olması, vb. Nedenlerin işbu çokluğu, nedenle sonuç arasındaki bağı belirsizleştirmekte –ve, tarihten de bildiğimiz gibi, ne zaman nedenle sonuç arasında bir kopukluk doğsa, orada daha derin bir Anlam arayışı da insanların kanına girer: Ya doğal nedenlerin altında daha derin bir ruhsal neden yatıyorsa? Yoksa, doğa bilimlerinin bakış açısıyla başka başka nedenlere bağlanan bu olgunun gizemli eşzamanlılığını nasıl açıklayabiliriz? İşte burada “ruhiyatçı ekoloji” dediğimiz nesne sahneye çıkıyor: Arı kovanları, bir çeşit köle kolonisi, arıların insafsızca sömürüldüğü temerküz kampları değil midir? Ya onları sömürdüğüümüz için Tabiat Ana bize sillesini vuruyorsa?

Bu ruhiyatçı iğvaya karşı en iyi antidot, tekrar Rumsfeld’in epistemolojisine başvurarak söyleyeceğim, arılar vakasında hem bildiğimizi bildiğimiz (tarım ilaçlarına karşı hassasiyetleri) ve hem de bilmediğimizi bildiğimiz (örneğin insanın yol açtığı radyasyona nasıl tepki verdikleri) şeyler olduğunu akıldan çıkartmamaktır. Ama her şeyin ötesinde bilinmeyen bilinmeyenler ve bilinmeyen bilinenler var. Arıların çevreleri ile etkileşiminin öyle boyutları var ki, bunları sadece bilmemekle kalmıyoruz, bu boyutların farkında dahi değiliz. Ve, bir de “bilinmeyen bilinenler” var: Arılar konulu incelemelerimizi hem saptıran ve hem de bunları tarafgir gözlerle görmemize neden olan her türlü insan-merkezli önyargı.

Ancak bu türden olayların en rahatsız edici yönü, Lacan’ın “gerçekteki bilgi” diye adlandırdığı bir başka türden bilgideki –hayvansal ve bitkisel hayatı düzenleyen “içgüdüsel” bilgideki– bozulmadır. Bu anlaşılması güç bilgi birden çığrından çıkabilir. Kış fazla sıcak geçtiğinde bitki ve hayvan alemi fiubat ayındaki sıcak havayı Bahar’ın bir işareti olarak okuyup buna göre davranmaya başlar ve böylelikle gecikmiş soğuklara karşı bizzat savunmasız kalmanın dışında doğal üreme ritmini hepten aksatırlar. Büyük ihtimalle arıların başına gelen de, bu türden bir şey.

Ancak, anlam arayışını besleyen şey de, bu oldukça nedensel geçirimsizlik, nüfuz edilmezlik hali. Alışılğeldik varoluş şeklimizin temel çerçevesini dengesizleştirecek bir felaket tehdidi ile karşılaştığımızda ilk ve kendiliğinden tepkimiz, gizli bir anlam arayışına girmek oluyor: Böyle bir tehdit doğduğuna göre bir şeyleri yanlış yapmış olmalıyız, diyoruz... Anlam olsun da çamurdan olsun: Gizli bir anlam varsa, evrenle bir diyalog da var demektir. İşte bu nedenle, AIDS’ten ekolojik felaketlere ya da Holokost’a dek, potansiyel ya da fiili felaketlerle karşılaştığımızda anlam arayışı denilen iğvaya direnmek, bizim için hayati. Jerry Falwell ve Pat Robertson’ın 9/11 saldırısına ilk reaksiyonu, bu olayı, Amerikalıların sürdürdüğü günahkar hayat nedeniyle, Tanrı’nın Amerika Birleşik Devletleri’ne sağlayageldiğı korumayı kaldırdığının bir işareti olarak görmektir. Hedonist materyalizmi, liberalizmi, gemi azıya almış cinselliğı suçlamış ve Amerika’nın hak ettiğini bulduğunu söylemişlerdi. Peki, çevresel dertlerimizi doğal kaynakları insafsızca sömürdüğüümüz için Tabiat Ana’nın bizden aldığı bir intikam olarak okuyan “derin çevreciler”in yaptığı da buna

benzer bir şey değil mi?

Böyle iğvalara karşı, Düşüş-öncesi⁹ özsel birliğe dönmeyi öneren her türü ideolojiyi ısrarla ve yoruma yer bırakmayacak şekilde reddetmeliyiz. Arthur Rimbaud'nun dediği gibi *il faut etre absolument moderne* – kararlı bir şekilde modern kalmalı ve kapitalizm eleştirisinden kalkıp “araçsal akıl” ve “modern teknolojik uygarlık”ın eleştirisine doğru aşırı hızlı ve üstünkörü genellemeler yapılmasını reddetmeliyiz. 28 Kasım 2008’de Bolivya devlet başkanı Evo Morales “İklim Değişikliği: Gezegenimizi Kapitalizmden Koruyun” başlıklı bir açık mektup yayınladı. Açılış cümleleri şöyle:

“Kardeşler: Günümüzde Tabiat Ana hasta. /.../ Her şey kapitalist sistemi doğuran 1750’deki endüstri devrimi ile başladı. ‘Gelişmiş ülkeler’, ikibuçuk asırda, beş milyon asırda oluşmuş fosil yakıtların çoğunu tüketti. /.../ Rekabet ve kapitalizmin sınır tanımaz kâr hırsı, gezegenimizi harap ediyor. Kapitalizmde bizler insan değil, tüketiciyiz. Kapitalizmde Tabiat Ana yok, onun yerine hammaddeler var. Dünyadaki asimetri ve dengesizliklerin kaynağı kapitalizmdir.”¹⁰

Morales hükümeti, Bolivya’da izlediği politikalarla, günümüz ilerici mücadelesinin en ön saflarında yer alıyor – ancak alıntuladığım satırlar, acı verici bir açıklıkla, bu politikanın ideolojik sınırlarına işaret ediyor (ki, bunlar için daima pratik bedeller ödenir). Morales konuşmasında, hiç problem etmeden, çok belirli bir tarihsel anda vuku bulan bir Düşüş anlatısına dayanıyor: “Her şey 1750’deki endüstri devrimi ile başladı” ve, tahmin edileceği üzere, bu Düşüş de Tabiat Anamızı yitirmemiz anlamına geliyor: “Kapitalizmde Tabiat Ana yok.” (Burada insan, kapitalizmin bir tane iyi yanı varsa, o da, artık kapitalizmde Tabiat Ana’nın olmamasıdır, dememek için kendini zor tutuyor.) “Dünyadaki asimetri ve dengesizliklerin kaynağı, kapitalizmdir.” – bu, amacımız “doğal” denge ve simetriyi yeniden tesis etmek olmalıdır, anlamına geliyor. Burada Morales’in saldırdığı ve reddettiği şey, bizzat modern öznelliğin yükselmesi sürecidir; ki, tabiat anaya (ve cennet babaya) ve tabiatın “anaerki düzenindeki sağlam köklerimize dair geleneksel cinselleştirilmiş kozmolojiyi ortadan kaldıran da, bu modern öznelliktir. Bu tür bir ekolojinin, güçlenip, yeni yüzyılın hakim ideoloji biçimi olma ve kitlelerin yeni afyonu sıfatıyla, düşüş halindeki dinin yerine geçme şansı çok yüksek: Eski dinin temel fonksiyonunu, sınırlar dayatabilecek sorgulanamaz bir otorite oluşturma fonksiyonunu, devir alıyor. Bu nedenden ötürü, her ne kadar çevreciler sürekli olarak, yaşam şeklimizi radikal bir şekilde değiştirmemizi talep ediyorsa da, bu talebin altında yatan şey, tam da zıddıdır – değişime, gelişmeye, ilerlemeye duyulan derin bir güvensizlik hissidir: Her radikal değişim hiç istemeden de olsa, bir felaketi tetikleyebilir.

⁹ Adem’in günaha düşüşü, Cennet’ten düşüşü –ç.n.

¹⁰ boliviarising.blogspot.com/2007/09/lets-respect-our-mother-earth.html adresinde bulunabilir.

Antroposen'e Hoşgeldiniz

Global ısınmadan çıkan ders şu ki, insanoğlunun özgürlüğü, dünya üzerindeki hayatın istikrarlı doğal parametrelerle (sıcaklık, havanın bileşimi, yeterli su ve enerji kaynağı) oluşturduğu bir arka plan sayesinde mümkün olmuştur: İnsanlar, ancak, dünya üzerindeki hayatın parametrelerini ciddi biçimde bozmamak için yeterince marjinal kaldıkları sürece “istediklerini yapabilirler”. Özgürlüğümüzün global ısınma ile somutlaşan sınırları, bizzat özgürlük ve erkimizin katlanarak büyümesinin paradoksal bir sonucudur – yani, bizi çevreleyen tabiatı dönüştürme yetimizi durmadan büyüterek, yerküre üzerindeki hayatın üzerine inşa edildiği temel jeolojik parametrelerin dengesini bozma noktasına ulaşmış olmamızın. Gözlemlediğimiz bu sınırlamanın farkındalığı, oldukça doğal bir tepki doğuruyor: Jeo-mühendislik. İnsan ihtiyaç ve yerleşimine uygun hale getirmek amacıyla yerküre üzerindeki çevrelerin amaçlı ve geniş ölçekli olarak değiştirilmesi. Üzerinde düşünülen temel jeomühendislik teknikleri şunlar: Atmosferin yansıtma gücünü değiştirmenin yolları (gezegenimiz etrafındaki bir yörüngeye yerleştirilmiş uzay mercekleleri ile güneş ışığını saptırarak Dünya’dan uzaklaştırmak; albedoyu¹¹ yükseltmek amacıyla stratosfer katında, deniz suyu ya da kükürt kullanarak yapılacak bulut tohumlaması...), demir ya da üre (azot gübresi) kullanılarak okyanusların gübrenmesi, vb. fiunu akılda tutmak gerekir ki, jeomühendislik, atmosfere saldıığımız toksik emisyonu dizginleyemediğimiz anlaşıldığı anda sahneye çıktı: Bu olağanüstü hal algısı, Dünya’daki iklim sistemlerinin devrilme noktalarına epeyce yakın bulunduğumuz ve jeomühendislikten faydalanarak karşı eyleme geçmenin, yerkabuğundaki ani ve şiddetli değişikliklere karşı yegane olası yol olduğu görüşlerini zımnen kabul etmektedir. Tabii, bu sahada probleminden geçilmiyor – işbu “devrilme noktaları”nın tam nerelerde olduğu bilinmiyor, jeomühendisliğin yan-etkileri öngörülemiyor, vb. Ancak jeomühendislik girişiminin bu türlü stratejilerden uzak durmaya nisbetle daha küçük bir risk teşkil ettiği savunulabilir.

Problemlerin işbu kümeleniş şekli, Dipesh Chakrabarty’nin global ısınmanın tarihsel-felsefi sonuçlarını ele aldığı çalışması¹² için de bir başlangıç noktası teşkil ediyor. Söz konusu sonuçlardan en temeli, insanlık tarihi – tabiat tarihi ayrımının ortadan kalkmasıdır: “Çünkü konumuz, basitçe, insanın tabiatla interaktif bir ilişki içinde olup olmadığı değil. Böyle bir ilişki hep vardı, zaten. /.../ fiu anki iddia, insanın, sözün jeolojik anlamıyla tabiat kuvvetlerinden biri olduğudur.” (209) Bu şu demek ki, “kafa sayısı, fosil yakıtlar yakıyor olması ve bunlarla bağlantılı başkaca faaliyetleri nedeniyle, insanoğlunun gezegen üzerindeki jeolojik etmenlerden biri haline gelmiş olması” (209), onun, Yeryüzündeki yaşamın dengesini dahi etkileyebileceği anlamına gelir. Bunun sonucu, bilim adamlarının Antroposen diye isimlendirdikleri yeni bir jeolojik bölümün 1750’deki endüstri devrimiyle “kendinde”, global ısınmayla “kendisi için” başlamış olmasıdır. Yakın zamanda merkezi Çin’de vuku bulan feci depremlerin ardından bu Antroposen mefhumu özel bir güncellik kazandı: Daha önce de gördüğümüz gibi, yakın bir bölgede inşa edilen dev Three Gorges Barajı’nın, depremin –en azından böyle beklenmedik bir şiddetle vukuunun– temel nedeni olduğundan şüphelenmek için haklı nedenlerimiz var. Baraj yeni yapay göller yarattı; görünen o ki, bu oluşumla beraber yerkabuğu yüzeyinde oluşan ek basınç, yeraltındaki çatlakların dengesini etkiliyor ve depremlerin oluşum ya da şiddetine katkıda bulunuyor. Öyleyse bundan böyle, deprem gibi en

İksel bir olay bile, insanoğlunun faaliyetlerine etkilenen görüngülerin listesine yazılmak durumunda.

Bu yeni koşullar altında insanoğlunun kendini bir tür olarak, yeryüzündeki hayatın içerdiği türlerden biri olarak algılaması gerekiyor. Genç Marx insanlığı bir “tür-varlık /Gattungswesen/” olarak adlandırırken oldukça değişik bir şeyi kasteder: Hayvan türlerinden farklı olarak, sadece insanların “tür-varlık”; yani kendini bilfiil bir türle bağlantılı olarak düşünen, dolayısıyla sadece kendinde olarak değil, ama aynı zamanda kendi için “evrensel” olan bir varlık oluşturduğunu söylemektedir. Bu evrensellik, insanlığın tamamını tek bir dünya pazarında birbirine bağlayan ve birleştiren kapitalizmle birlikte, sapkın-yabancılaşmış biçimiyle karşımıza ilk kez çıkar. Modern sosyal ve bilimsel gelişmeyle ise, artık sadece türlerden bir tür değiliz, aynı zamanda doğal koşullardan biriyiz de. Tüm insanlık tarihinde ilk kez, biz insanlar, kendimizi kolektif olarak teşekkül ettiriyoruz ve bunun farkındayız: Hayatta kalma tarzımız kolektif aklımızın olgunluğuna bağlı. Ama, Antroposen’den söz eden biliminsanları “buna oldukça ters düşen laflar ediyor. Onların iddia ettiği şey, insanların, belli bir tür oluşturdukları için, başka türlere hakim olma sürecinde, jeolojik bir kuvvet statüsü kazanmış oldukları. Diğer bir deyişle insanlar, bir tabiat koşulu haline gelmiş bulunuyorlar.” (214) Buna getirilecek standart Marksist karşı-iddia, Pleistosen’den Antroposen’e geçiş, kapitalizmin indifai büyümesinden ve bunun global etkilerinden ötürüdür, demektir – ki bu da bizi, temel soruyla karşı karşıya bırakıyor: Sermaye’nin sosyal tarihi ile Yeryüzündeki hayatın koşullarında vuku bulan çok daha büyük çaplı jeolojik değişimleri birbirine nasıl bağlayacağız?

“Eğer bizi krize sokan şey, endüstriyel yaşam biçimiye o zaman soru, ‘Niçin, şüphesiz ki çok daha uzun bir tarihe değin olan tür kategorisiyle düşünelim?’ olacaktır. İklim değişikliğinin tarihini incelemek ve sonuçlarını anlamak için kapitalizmin anlatısı –ve öyleyse eleştirisi– niçin yeterli bir çerçeve olarak görülmesin? İklim krizine, kapitalist sanayileşmenin yaratıp teşvik ettiği yüksek enerji tüketimine dayalı toplum modelinin neden olduğu doğru gözüküyor. Ancak içinde bulunduğumuz kriz, insan dediğimiz hayat şeklinin varolabilmesi için bir kısım başka koşulun varlığını gözler önüne serdi, ki bunların kapitalist, milliyetçi ya da sosyalist kimliklerle esastan bir bağı yok. Söz konusu koşullar daha çok, bu gezegendeki hayatın tarihiyle, farklı yaşam biçimlerinin birbirleriyle bağlantılarıyla ve bir türün kitlesel olarak yok olmasının bir diğeri için tehlike arz etmesiyle ilgili. /.../ Diğer bir deyişle, sosyo-ekonomik ve teknolojik seçimlerimiz her ne olursa olsun, kendimize özgürlük diye tanıdığımız haklar ne olursa olsun, insan varlığının sınır parametreleri gibi işlerlik gören koşulların (örnek, gezegenimizin içinde var olduğu sıcaklık dilimi) dengesini bozmayı göze alamayız. Bu parametreler kapitalizmden de, sosyalizmden de bağımsızdır. Bunlar, söz konusu kurumların tarihlerinden çok daha uzun süreyle istikrarlı kalmış ve insanın yeryüzünün hakim türü haline gelmesine izin vermiştir. Maalesef, varoluşumuz için şart olan bu parametrik koşulları bozan jeolojik etmen, şimdi bizzat biziz.” (217-218)

Belli bir öznenin bilinçli kararı sonucunda patlak verebilecek nükleer savaşın tersine iklim değişikliği “insan eylemlerinin niyetlenilmemiş bir sonucudur ve, tabii ancak bilimsel analiz yoluyla, bir tür olarak eylemlerimizin etkilerine işaret etmektedir.” (221) İnsanlığın varlığının

ta kendisine yönelik bu tehdit, gerçekten insanlığın tamamını kapsayan yepyeni bir “biz” hissi yaratmaktadır. “Global sermayenin prizmasında kırılıp gözümüze görüldüğü şekliyle iklim değişikliği, sermayenin tüm iktidarı boyunca varolan eşitsizlik mantığını şiddetlendirecektir; bazıları geçici bir süreyle diğerlerinin kaybından kazançlı çıkacaktır. Ancak tüm krizi kapitalizmin bir hikayesine indirgemek mümkün olmayacaktır. Kapitalizmin krizlerinden farklı olmak üzere, burada zengin ve imtiyazlılar için cankurtaran filikalaları olmayacaktır (Avustralya’daki kuraklığı ya da Kaliforniya’nın zengin semtlerindeki yangınları hatırlayalım).”(221) Gün ışığına çıkan bu evrensel özne için en uygun isim, tür olabilir: “İklim değişikliği dediğimiz tehlikenin işbu anında, insanların henüz oluşum halindeki yeni tarihinin denkleminde ansızın beliriveren bu değişkenin adı, olsa olsa türdür.” (221) Problem şu ki, bu evrensel, tarihin hareketinden diyalektik olarak türeyen ve tüm özel durumları içerip onlara aracılık eden bir Hegelci evrensel değil: “Dünyayı deneyleme kapasitemizin dışında kalıyor” (222), öyleyse ancak “olumsuz bir evrensel tarih”e (222) yol açabilir, özgürlüğün tedricen kendini-biçimlendirmesi anlamında bir dünya tarihine değil.

İnsanların bir tür olduğu fikriyle birlikte, insanlığın evrenselliği de bir hayvan türünün tikelliğine geriliyor: Küresel ısınma gibi görüngüler bizde, teorik ve pratik faaliyetlerimizin tüm evrenselliğine karşın, belli temel bir seviyede, ancak Dünya denilen gezegende yaşayan türlerden bir tür olduğumuzun farkındalığını yaratıyor. Varlığımızı sürdürmemiz, otomatikman güvencede saydığımız bir kısım doğal parametreye bağlı. ... “Tabiat”, böylelikle, sözün düz anlamıyla bir sosyo-tarihsel kategori haline gelmiş oluyor, ama coşkulu genç Lukacs’ın kastettiği anlamda değil. (Bizim için “tabiat” (“tabiat” saydığımız şey), daima, tarihi olarak tayin edilmiş bir sosyal bütünlük tarafından üst-belirlenmiştir; tabiat anlayışımızın aşkın ufkunu yapılandıran, bu sosyal bütünlüktür.) Hayır, “tabiat”, sözün çok daha radikal ve düz (ontik) bir anlamında, insani faaliyetin istikrarlı bir arka planını oluşturmayan, tersine bizzat en temel bileşenleri söz konusu faaliyet tarafından etkilenen bir nesne olmak anlamında, sosyo-tarihsel bir kategori haline geliyor. Burada ortadan kalkan şey, tabiatla insanlık tarihi arasındaki ayrımdır: Tabiat rotasını körlemesine izler, onu sadece açıklamak gerekir; oysa insanlığın tarihini anlamak gerekir. Her ne kadar global rotası kontrolden çıkmışsa da ve her ne kadar çoğu kişinin arzularının tersini yapan bir Kader işlevini görüyorsa da bu “Kader” çok sayıda bireysel ve kolektif projenin etkileşiminin bir sonucu ve dünyamızın nasıl olduğuna dair temel bir anlayışa dayanarak eyliyor – tarihte kendi uğraşlarımızın sonuçları ile yüzleşiyoruz.

Chakrabarty, öyle gözükiyor ki burada, yeryüzündeki hayatın temel jeolojik parametreleriyle insanlığın gelişiminin sosyo-ekonomik dinamiği arasındaki tamamen diyalektik ilişkinin kapsamını gözden kaçırıyor. Tabii ki çevrenin doğal parametreleri “kapitalizmden de, sosyalizmden de bağımsız”; bunlar tabii ki, ekonomik gelişmişlikten, politik sistemden vb. bağımsız olmak üzere hepimiz için bir tehdit unsuru. Ancak, bunların istikrarının global kapitalizmin dinamiğince tehdit ediliyor olması olgusu, Chakrabarty’nin itiraf etmek istediğinden daha önemli sonuçlar doğuruyor: Kabul etmemiz gerekiyor ki burada, bir şekilde Bütün Parça tarafından içeriliyor; yani, Bütünün (Yeryüzündeki hayat) kaderi fiilen parçalarından birinde (yeryüzündeki türlerden birinin sosyo-ekonomik üretim tarzı) ne olup

bittiğine bağlanmış durumda. Onun için şu paradoksu kabullenmemiz gerekiyor ki, evrensel antagonizmle (yeryüzündeki hayatın koşullarının tehdit altındaki parametreleri) tikel antagonizm (kapitalizmin açmazı) arasındaki ilişkide anahtar rolü görecektir mücadele, tikel antagonizmdir: Evrensel problemi (insan denilen türün hayatta kalması) çözmek, ancak önce kapitalist üretim tarzının açmazını çözmekle mümkün. Bir başka ifadeyle, eğer hayatta kalmak istiyorsak, sınıfsal pozisyonumuz ya da politik yönelimimizden bağımsız olmak üzere, ekolojik krizin üstesinden gelmemiz gerekiyor yollu akıl yürütme fena halde yanıltıcı: Ekolojik krizin kilidini açacak anahtar aslında ekolojide saklı değil.

Belki de bu yetersizliğin açıklaması Chakrabarty'nin basitleştirilmiş Hegelci diyalektik mefhumunda. Yani şu soruyu sormak gerekiyor: “Olumsuz bir evrensel tarih” fikri gerçekten de anti-Hegelci midir? Tersine, olumsuz bir harici sınır (bir tehdit) tarafından toplanan (biraraya getirilen) bir çoğulluk (insanların çoğulluğu) fikri mükemmelen Hegelci bir fikir değil midir? Dahası, Hegel’de her bir evrensellik hali, bizzat kendi tikel-olarak-belirlenmiş içeriğine karşıtlık halinde vücut bulmak zorunda olduğuna göre, son kertede “negatif” bir evrensellik değil midir? Hegel’in savaş teorisini hatırlayalım. Belki Hegel, görünürde, iyi örgütlenmiş modern bir toplumdaki hayatın (destansı kargaşalar, kişi haklarının ve ihtiyaçların tatmini konusundaki fiili güvencenin verdiği rehabet içinde aşılmıştır) monoton karakterini övüyor olabilir: Özel mülk güvence altındadır, cinsellik evlilikle sınırlıdır, gelecek güvenlidir... Bu organik düzende, evrenselle tikel çıkarlar, barışmış gibidir: Özel tikelliğin “sonsuz hakkı”nın hakkı verilmiştir; bireyler artık, objektif devlet düzenini, haklarına müdahale eden yabancı bir güç olarak görmemektedir, tersine ona baktıklarında, bizzat kendi özgürlüklerinin özünü ve çerçevesini görmektedirler. Gerard Lebrun burada kahredici bir soru soruyor: “Evrensel duygu bu tatmin halinden ayrıştırılabilir mi?”¹³ Cevap açıktır: Evet ve savaş, tam da bu nedenden ötürü gereklidir – savaş sayesinde evrensellik, monoton toplumsal hayatın somut-organik tatminleri karşısındaki ve üstündeki haklarını yeniden tesis eder. Savaşın işbu kaçınılmazlığı, Hegel nezdinde, her sosyal barışın başarısızlığa mahkum olduğunun, hiçbir organik sosyal düzenin soyut-evrensel negatifliği fiilen aşamayacağıının nihai ispatı değil midir? İşte bu yüzden sosyal hayat, istikrarlı medeni dönemlerle savaş dönemlerinin yıkımından oluşan ebedi salınımların “sahte sonsuzluğu”na mahkumdur.

Bir başka ifadeyle, Chakrabarty'nin Hegelci evrenselliği reddi, ancak ve ancak Hegel’in “somut evrensellik” dediği şeyi evrensel bir düzenin organik-tüzel modeline indirgersek geçerli sayılabilir – bu düzende her tekil an, belirlenmiş rolünü oynayacak, Bütünün esenliğine katkıda bulunacaktır. Ancak, eğer Hegelci “somut evrensellik” kavramının, kendi tikel içeriğiyle diyalektik gerilim içindeki bir evrenselliği tanımladığı, yani her bir evrenselliğin kendini “doğası gereği” ancak negatif olarak öne sürebileceği (önerebileceği) gerçeğini aklımızda tutacak olursak, o zaman, sadece insan faaliyetinin aşikar istikrarlı arka planı olarak değil, insan türünün gözle görülmez arka planının (ve bu türe yönelik kıyamet tehditlerinin) birliği olarak, tabiat fikrinin mükemmelen Hegelci olduğu görülecektir.¹⁴

¹¹ Dünyanın albedosu, yeryüzüne düşen ışık ışınlarının (ne kadarının tutulup) ne kadarının yansıtıldığını söyleyen ampirik bir katsayıdır. Global ısınmaya global bir tedbir olarak gezegenimizin yansıtma oranının artırılması düşünülüyor –ç.n.

¹² Dipesh Chakrabarty, “The Climate of History: Four Theses,” Critical Inquiry cilt 35, no. 2 (Kış 2009 sayısı). Yazının devamında parantez içinde yazılmış rakamlar, Kış 2009 sayısının sayfa numaralarına referans vermektedir.

[13](#) Gerard Lebrun, *L'envers de la dialectique*. Hegel a la lumiere de Nietzsche, Paris, Editions du Seuil 2004, s. 214.

[14](#) Bu noktadaki kritik spekülâtif problem, iki olumsuzluk arasındaki ilişkidir: insanlık için daima asgari bir tehdit teşkil eden, nihai olarak da tamamen anlamsız bir harici müdahaleyle (ev bir astereodin dünyaya çarpması örneğindeki gibi) insanlığın imhası tehdidini savuran, radikal Öteki olarak tabiatın olumsuzluğu ve, bizzat insan öznelliğinin olumsuzluğu, tabiat üzerindeki yıkıcı etkisi. Nereye kadar şunu söyleyebiliriz ki, Tabiatın Ötekiliği ile yüzleşirken insan kendi özünü, kendi varlığının olumsuz çekirdeği ile yüzleşmektedir? Spekülâtif olarak bu apaçık doğru; çünkü tabiat, ancak kendini tabiatla karşıtlık içinde algılayan bir öznelğin bakış açısından tehditkar bir Öteki olarak görülebilir: Öznenin tabiatın tehditkar olumsuzluğu diye gördüğü şey, ancak tabiata karşı kendi olumsuz ilişkisinin aynadaki aksidir.